

Ellen Westby Agnor

Kulturell identitet og kulturmøter i *Tante Ulrikkes vei* (2017)

Hvordan problematiserer Shakar kulturell identitet og kulturmøter gjennom framstillingen av hovedkarakterene i *Tante Ulrikkes vei* (2017) og deres hverdag?

Bacheloroppgave i LITT2900

Veileder: Gerd Karin Omdal

Mai 2019

Gyldendal

Ellen Westby Agnor

Kulturell identitet og kulturmøter i *Tante Ulrikkes vei* (2017)

Hvordan problematiserer Shakar kulturell identitet og kulturmøter gjennom framstillingen av hovedkarakterene i *Tante Ulrikkes vei* (2017) og deres hverdag?

Bacheloroppgave i LITT2900
Veileder: Gerd Karin Omdal
Mai 2019

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for språk og litteratur

Innhold

Innledning	1
Handlingsreferat	2
Teori	2
Narratologi	2
Gullestad, M. (2002) Det norske sett med nye øyne	2
Begrepsavklaring	3
Kulturell identitet	3
Kulturmøter	4
Identitetsforhandling	4
Analyse	5
Narratologisk analyse av romanens struktur	5
Språk.....	6
Kulturell identitet	7
Kulturmøter	10
Religion og kulturell identitet.....	13
Konklusjon	14
Referanser	16

Innledning

De siste tiårene har Norge utviklet seg fra å være et relativt homogent til å bli et langt mer kulturelt heterogent samfunn (Hellevik & Hellevik, 2017). Med andre ord har en lang prosess ledet til møter mellom en rekke folkegrupper som ikke nødvendigvis er kulturelt forenlige. Per april 2019, er 3,36 prosent av innbyggerne i Norge norskfødte med innvandrerforeldre, videre omtalt som andregenerasjonsinnvandrere (Statistisk sentralbyrå, 2019a, Statistisk sentralbyrå, 2019b). Zeshan Shakar er en av dem. I hans debutroman *Tante Ulrikkes vei* (2017) gir han et inntrykksrikt bilde av hvordan det kan være å vokse opp som innvandrer på Stovner i Oslo. Romanen er et fiktivt verk, men får en spesiell legitimitet fordi Shakar selv er oppvokst på Stovner og i tillegg trekker inn faktiske hendelser i handlingen. I media har Shakar uttrykket frustrasjon over bildet som skapes av Stovner og hevdet at innvandrerbakgrunn kan forsterke utenforskapet mange i Groruddalen føler på (Lundgaard & Stenersen, 2018). I *Tante Ulrikkes vei* skaper han et bilde av Stovner som står i kontrast i media, ved å skrive fra minoritetens perspektiv (Shakar, 2017). Vinklingen gjør handlingen interessant å se i sammenheng med kulturell identitet og kulturmøter, hvilket er temaene jeg vil fokusere på i denne oppgaven. I lys av relevant litteratur- og sosialantropologisk teori, vil jeg ta for meg kulturell identitet og kulturmøter, ved å analysere hovedkarakterene Mo og Jamal i *Tante Ulrikkes vei*. Blant annet vil jeg se på hvilken effekt struktur, språk og utvalgte hendelser i romanen har for problematiseringen av temaene. Dette vil jeg gjøre med utgangspunkt i følgende problemstilling:

Hvordan problematiserer Shakar kulturell identitet og kulturmøter gjennom framstillingen av hovedkarakterene i Tante Ulrikkes Vei (2017) og deres hverdag?

Handlingsreferat

Tante Ulrikkes vei (2017) er strukturert som et forskningsprosjekt for kartlegging av hverdagen til ungdom med minoritetsbakgrunn i Groruddalen, og handler om deltakerne Mohammed, kalt Mo, og Jamal. Gjennom e-poster fra Mo og transkriberte lydopptak fra Jamal, følger leseren hovedkarakterenes hverdag fra 2001 til 2006. Mo og Jamal vokser opp i samme gate, samme blokk og går på samme skole. Ellers har de lite til felles: Mo har få venner og fokuserer på skolen som han ser på som sin vei vekk fra Stovner. Jamal er med i en større vennegjeng og dropper ut av videregående i andreklasse. Etter videregående begynner Mo på Blindern hvor han blir kjæreste med norske Maria. Jamal får seg jobb på et bilvaskeri og er ellers mye med venner eller passer på lillebroren Suli. Virkelige hendelser som 9/11 i New York trekkes inn i fiksjonen og påvirker både hovedkarakterene og samfunnet rundt dem. Mo forsøker stadig å få tilgang til det 'norske' samfunnet uten å lykkes, og samholdet i vennegjengen til Jamal utfordres når bestekompiisen Rash begynner å praktisere islam i større grad. *Tante Ulrikkes vei* er fortellingen om to mørkhudede ungdommer oppvokst på Stovner, som opplever identitetsproblematikk i møte med både minoriteter og majoriteten (Shakar, 2017).

Teori

Narratologi

Narratologi brukes ofte synonymt med fortelle-teori, men er en metode for analyse av fortellende teksters struktur (Aaslestad, 1999:7). I denne oppgaven vil jeg bruke narratologi for å se nærmere på hvilken effekt det fortellertekniske, da hovedsakelig rekkefølge og rytme, har for kulturell identitet, kulturmøter og framstillingen av hovedkarakterene.

Gullestad, M. (2002) *Det norske sett med nye øyne*

I *Det norske sett med nye øyne* (2002) spør sosialantropolog Marianne Gullestad (1946-2008) om hvilke tenkemåter som preger den norske mannen og kvinnen samtiden, og hvilke nedarvede bilder og forestillinger som preger hvordan norske innbyggere forholder seg til innvandring på (2002:11). I denne sammenheng diskuterer hun blant annet formuleringer som 'vi', 'de fremmede' og 'vårt eget'. Ifølge Gullestad kan formuleringer som 'vi' og 'vårt eget' brukt om majoriteten, i denne oppgavens tilfelle mennesker kulturelt kategorisert som nordmenn, virke ekskluderende fordi 'de andre' da blir kategorisert som fremmede (2002:64). 'De fremmede' plasseres dermed utenfor det som er 'vårt eget', hvilket innebærer at 'vi' ser på 'de fremmede' som representanter for andre kulturer enn 'vår egen'. Bak slike

kategoriseringer ligger et maktforhold hvor minoriteten er underlegen majoriteten, ved at majoriteten kategoriserer utfra egne tolkningsrammer og forestillinger om 'den andre'¹. Videre i denne oppgaven vil jeg bruke Gullestads teori om kategoriseringen av 'de andre', når jeg analyserer kulturmøter i *Tante Ulrikkes vei*, blant annet for å se på hvordan denne kategoriseringen påvirker Mo og Jamals kulturelle identitet. Jeg vil nærme meg hvordan majoritetens oppfattelse av minoriteten, kan begrense minoritetens muligheter for samspill mellom selvoppfattet kulturell identitet og eksternt oppfattet kulturell identitet. Gullestad tar også for seg hvordan nasjonalt fellesskap preges av likhetstenkning og hvilke grenser dette setter for dem som ikke 'hører til' (Gullestad, 2002:80). Jeg vil bruke Gullestads teori om likhetens grenser, når jeg i forbindelse med kulturell identitet, tar for meg karakterene Mo og Jamals opplevelse av og mangel på tilhørighet.

Begrepsavklaring

Kulturell identitet

Innen en konstruktivistisk identitetsforståelse, i motsetning til innen en essensialistisk identitetsforståelse, er identitet et dynamisk produkt som følge av en kontinuerlig konstruksjonsprosess (Kaya, 2014:148). Utfra følgende sitat, vil jeg hevde at Gullestad forholder seg til en konstruktivistisk identitetsforståelse: «[...] identiteter og selvfølelse er ikke noe en 'har' en gang for alle, men noe som presenteres, diskuteres, forhandles, bekreftes – og avvises – i samvær med andre» (Gullestad, 2002:64). Sosiolog Per Morten Schiefloe omtaler sosial og kulturell identitet som *identifikasjon*: «[...] en erkjennelse av at en tilhører en bestemt sosial gruppe, koplet sammen med en emosjonell og verdimessig vektlegging av denne tilhørigheten» (Schiefloe, 2003:180). Kulturell identitet handler i en slik forståelse om hvem en identifiserer seg med og hvilken gruppe en opplever tilhørighet til. Relevant for *Tante Ulrikkes vei* hevder Schiefloe at nasjonalitet og identifikasjon er tradisjonelt sammenfallende fenomener. Dette kan være problematisk for etniske minoriteter, dersom de ikke opplever et sammenfall mellom juridisk definisjon av statsborgerskap og subjektiv identifikasjon. For eksempel kan det lede til at individet slites mellom ulike sosiale identiteter eller føler et behov for synlig identitetsmarkering (Schiefloe, 2003:181). Ifølge Gullestad, vil refleksjon og drøfting over hva som definerer 'det norske' være nødvendig for å gi rom for å utvide den norske identiteten til å være både lik og forskjellig (2002:65). Hun hevder

---

¹ Skillet mellom 'oss' og 'de andre' er minst like interessant å se på i sammenheng med Edward Saids teori om *Orientalisme* (Said, 1994). I orientalismen gir Said en forklaring på maktforholdet mellom Oksidenten, som er Vesten, og Orienten, som er Østen, ved å se på Oksidentens framstilling av Orienten.

problemet ligger i en uklarhet rundt verdier majoriteten lever etter, med andre ord den vedvarende debatten om hva som er norske verdier. Gullestad påpeker en mikromakt som avviser eller bekrefter ulike identiteter basert på kulturell bakgrunn, såkalt «etnosentrisk diskriminering»: «identiteter og selvfølelse er ikke noe en 'har' en gang for alle, men noe som presenteres, diskuteres, forhandles, bekreftes – og avvises – i samvær med andre» (2002:64). I min analyse av karakterene Mo og Jamal, vil jeg benytte meg av en sammensatt forståelse av begrepet, når jeg tar for meg hvordan Shakar formidler kulturell identitet i *Tante Ulrikkes vei*.

Kulturmøter

For å definere *kulturmøter* vil jeg ta utgangspunkt i Marianne Gullestads definisjon: «møter mellom mennesker med noe ulike erfaringer og tolkningsrammer» (2002:73). Begrepet er særlig relevant med tanke på Gullestads teori om likhet og forskjeller som sentral betydning for identitet (2002:83). Jeg vil blant annet bruke begrepet om Mo og Jamals møter med mennesker fra kulturer de enten ikke opplever eller oppfattes å ha tilhørighet til. Gullestad konsentrerer seg i størst grad om fenomenet 'klassereise', som omhandler reiser mellom sosiale klasser:

[...] et menneske vokser opp i en type miljø, og så, gjennom utdanning eller på annen måte, beveger seg til og lever sitt liv i andre miljøer, samtidig som kontakten ofre må beholdes med deler av opprinnelsesmiljøet, særlig nære slektninger. (Gullestad, 2002:73)

Klassereise i denne forstand er ikke økonomisk, men en reise hvor nye selvbilder, kulturmønstre og handlingsmønstre dannes (Gullestad, 2002:75). Klassereise er slik interessant å se i sammenheng med blant annet utdanningen til Mo og Jamal sitt forhold til religion.

Identitetsforhandling

Mehmed S. Kaya bruker termen 'identitetsforhandling' i sin artikkel «Hvordan håndterer andregenerasjonsinnvandrere sin identitet i Norge?» (2014:148). Ifølge Kaya er identitetsforhandlinger en vekselvirkning mellom individets oppfattelse av seg selv og omgivelsenes oppfattelse av individet. Altså dreier det seg om hvordan individet ser seg selv i relasjon til hvordan omgivelsene oppfatter individet, noe som etter en konstruktivistisk identitetsforståelse vil være en dynamisk prosess. Kaya hevder identitet forvaltes i dette samspillet mellom aktørene, altså mellom individet og omgivelsene, og det er slik jeg vil bruke begrepet videre (2014:148).

Analyse

Narratologisk analyse av romanens struktur

Tante Ulrikkes vei er utformet med en karakteristisk struktur som gir romanen en spesiell legitimitet. Det fiktive forskningsprosjektet gir romanen et særlig realistisk preg. Ved bruk av narratologisk metode vil jeg se nærmere på hvilken funksjon rekkefølge og tid har for formidlingen av budskap i teksten, samt se på hvilken funksjon strukturen har i sin helhet.

Leseren følger altså Mo og Jamal gjennom e-poster og transkriberte lydopptak. Hver e-post og transkripsjon er markert med innsender, avsender og dato (Shakar, 2017). Slik skaper Shakar et bilde av tidsrommet romanens handling foregår i, nemlig fra juli 2001 til oktober 2006. I denne sammenheng vil jeg skille mellom fortelling og historie: Fortellingen er det Mo, Jamal og Lars Bakken skriver og sier at har skjedd, mens den fiktive historien går forbi fortellingens tidsperiode ved at karakterene forteller om hendelser som har skjedd før fortellingens begynnelse. Eksempler på sistnevnte er når Mo skildrer barndommen sin på Stovner og når Jamal midt i romanen forteller om faren sin og hvilken maktrolle faren hadde i familien. Ved å skape et skille mellom fortelling og historie, tillater Shakar Mo og Jamal å dele personlig informasjon når de selv ønsker det. Altså deler karakterene det de ønsker å fortelle når det faller dem inn, hvilket påvirker oppfatningen av deres kulturelle identitet. For eksempel forteller Mo mye om familie og oppvekst i sin første e-post, mens Jamal snakker mest om hiphop og vennegjengen i sitt første lydopptak. Hvordan karakterene presenterer seg selv reflekterer ønskene de har om å bli oppfattet på en spesiell måte, og slik etablerer Shakar store forskjeller mellom dem tidlig. Jamal deler mer om familien sin litt etter litt utover i boken, men forteller først om den voldelige faren sin etter at en tragisk hendelse utløser en stor tankeprosess i ham². Farah i nabolaget hans blir drept (Shakar, 2017:273). Plasseringen av fortellingen i historien forsterker illusjonen om at Jamal har et komplisert forhold til sin bakgrunn med faren, og at han hverken ønsker å snakke om det eller tenke på det. Mens det for Mo er viktig å presentere familierelasjonene tidlig, er det viktigere for Jamal å presentere forholdet til hiphop og kameratgjengen, som er noe positivt for ham. Forskningsprosjektet åpner slik for et nært forhold til karakterene på en spesiell måte: Etersom karakterene deler hverdagen sin med en forsker med taushetsplikt, forteller de åpent om tanker og hendelser de gir inntrykk for å ikke ville dele med hvem som helst. Jamal bruker lenger tid på å åpne seg enn Mo, som igjen har en effekt for framstillingen av ham som tøff utad. Ved å utforme

---

² En ung jente, Farah, blir skutt og drept i nabolaget av sin egen bror (Shakar, 2017:273). Jamal påvirkes av hendelsen og sammenligner drapet med farens vold mot ham og moren under oppveksten.

karakterene som deltakere i et forskningsprosjekt, lar Shakar karakterene fortelle sin historie selv, uten noen fortellerstemme i tredjeperson. Dermed skapes et inntrykk av at fortellingen kommer direkte fra karakterene i personlige og periodevis sårbare situasjoner, som igjen har en effekt for formidlingen av budskap: Å få medfølelse for karakterene og sette seg inn i deres situasjon fra Shakar sitt perspektiv, blir lettere når man følger deres egne fortellinger over tid.

Shakar trekker inn virkelige hendelser i fortellingen, som for eksempel terrorangrepet i New York ellefte september 2001 (2017: 60). Sammensettingen av faktiske historiske hendelser og fortelling styrker den fiktive historien ved å plassere den tidsmessig i den virkelige verden. Når Shakar i tillegg bruker faktiske stedsnavn som Stovner og Groruddalen, skaper han en illusjon av at fortellingen er sann, hvilket setter karakterene i et perspektiv sett fra den virkelige verden.

Språk

Språk, nøkkelen til kommunikasjon, er et sentralt kjennetegn ved kulturelle fellesskap og utgjør en stor del av personlig identitet (Kaya, 2014:171). Som en viktig identitetsmarkør er det interessant å se språk i sammenheng med Schiefloe (2003) sin teori om at individer som tilhører etniske minoriteter, kan føle behov for synlig identitetsmarkering (Schiefloe, 2003:181). Transkripsjonene av lydopptakene til Jamal, viser karakterens markerte multietnolekt (Shakar, 2017). Jamal er tilskrevet et grunnleggende norsk språk, som bærer tydelige preg av forskjellige kulturer. Med andre ord har Jamal en multietnolekt, med uregelrette ordstillinger og innslag av låneord fra særlig østlige språk, engelsk og slang. Flere ord og uttrykk går igjen. For eksempel brukes banneord som «fuck» og «jævla» ofte som en erstatning for adjektiv, mens overfladiske ord som «likksom», «ass» og «da» brukes for å fylle opp setningene. Andre ord som stadig går igjen er blant annet «avor» for å stikke, «bauers» for «politi», «flus» for «penger» og «sjofe» for å se. Ved å bruke uregelrette ordstillinger og ukorrekt grammatikk i forhold til skriftspråket, og erstatte flere norske ord med låneord og slang, markeres Jamals tilhørighet til en etnisk subkultur. Det er naturlig å anta at kameratene i Jamals vennegjeng snakker med samme multietnolekt. Jamal bruker ikke multietnolekt fordi han ikke kan snakke norsk, men som en identitetsmarkør for å uttrykke sin tilhørighet til Stovner. Det kommer nemlig fram at han kan snakke standard østnorsk, da han prøver seg som telefonselger i Norsk Gallup. Jamal etterligner i lydopptaket hvordan han snakker på jobb og kaller det en «skikkelig sånn sossemåte å snakke på» (Shakar, 2017:301). Betegnelsen 'sossemåte' viser hvordan språk markerer skiller mellom kulturer. Jamal sier han nesten fikk

'lættis' av å snakke slik, altså synes han det er latterlig å høres ut som at han kommer fra et annet sosialt miljø (Gullestad, 2002:75).

I motsetning til Jamal, er Mo glad i å skrive (Shakar, 2017:7). Ikke bare trives han med det, han viser også påfallende gode norskspråklige ferdigheter i e-postene skrevet på bokmål. Ettersom Mo ikke uttrykker seg muntlig i romanen og i tillegg skriver bokmål, er han ikke gitt noen dialekt. Det blir likevel naturlig å gi han en standard østnorskdialekt, utfra skriftspråket og fordi han står i kontrast til Jamal. Mens Jamal uttrykker sin tilhørighet til Stovner gjennom hybridspråk, søker Mo tilhørighet blant 'de norske' ved å bruke standard østnorsk. Shakar bruker språket til å understreke hovedkarakterenes tilhørighet til norsk kultur ved at begge snakker norsk, samtidig som han fremmer et tydelig skille mellom de sosiale miljøene de tilhører. Jamals hybridspråk uttrykker hans tilhørighet til den etniske subkulturen han er så stolt av. Multietnolekten som markerer vennegjengens tilhørighet, har samtidig en ekskluderende effekt ved å skape et tydelig skille mellom hvem som representerer gruppen og ikke. Mos bokmål understreker framtidsutsiktene hans - det sterke ønsket han har om å flytte vekk fra Stovner og heller få tilgang til et nytt geografisk og sosialt miljø gjennom god utdanning. Shakar tilskriver altså karakterene ulikt språk etter hva som samsvarer med deres kulturelle identitet. Jeg vil derimot poengtere at *Tante Ulrikkes vei* er en fiktiv roman og at Mo og Jamal er fiktive karakterer. Med andre ord er både Mos bokmål og Jamals multietnolekt forfatterkonstruksjoner, skapt for å tilskrive karakterene ulike identiteter. Språket til både Mo og Jamal er altså resultater av selektive utvalg gjort av Shakar for å framstille karakterene på bestemte måter.

Kulturell identitet

Ifølge Gullestad står begrepet 'innvandrere' som en motsetning til 'nordmannen' innen hegemonisk tenkning i Norge (Gullestad, 2002:91). Slik går likhetens grenser i flere tilfeller mellom 'innvandrere' og 'nordmenn', hvilket generaliserer begge grupper i tillegg til å skille den ene fra den andre³. På denne måten blir 'innvandrere' det samme som 'ikke norsk', og en 'innvandrere' blir en av 'de fremmede'. Dette gjør det interessant å se på merkelappen 'innvandrere' i sammenheng med hovedkarakterene Mo og Jamal sine egne oppfatninger av kulturell identitet, til tross for at Gullestad understreker at Samtidig påpeker Gullestad at «vi» og «vårt eget» ikke står rent i kontrast mot «de fremmede» i dagens komplekse

---

³ Her kunne det igjen vært interessant å trekke paralleller til Edward Saids teori, ettersom ideen om at Orienten er en vestlig konstruksjon og forestilling står sentralt i Orientalismen (Said, 1994).

samfunnsbilde, hvor mange motstridende prosesser er virksomme samtidig (Gullestad, 2002:65).

Mo følger norske normer og bruker utdanning som en oppskrift på å komme seg vekk fra Stovner og få nøkkelen til 'det norske' (Shakar, 2017). Noe han opplever som et hinder for denne klassereisen, er navnet hans. En forundring over navnet uttrykker han allerede i da han presenterer seg selv:

Asma, Ayan og Mohammed. Jeg skjønner ikke hva de tenkte på, egentlig, foreldrene mine. Det er tradisjon å kalle den førstefødte Mohammed, og Profeten er alle muslimers forbilde, og spesielt moren min ville veldig gjerne at jeg skulle få det navnet, men de som er så opptatt av at jeg skal komme ut herfra og få en fin jobb og alt det der, jeg skjønner ikke hvorfor de ga med det navnet da. Det hjelper litt at jeg alltid blir kalt for Mo, men likevel. Alle skjønner (Shakar, 2017:7-8).

Ut fra sitatet ønsker foreldrene det samme som Mo; at han skal bruke studier til å komme seg vekk fra Stovner og inn i et annet miljø. Mo opplever derimot at navnet hindrer ham, hvilket gjør det unaturlig for ham at foreldrene ga ham et navn som markerer tilhørighet til islam. Mo utdyper ikke noe mer om hva 'alle skjønner', men sitatet kan tolkes som at navnet røper at familien følger islamske skikker og dermed representerer en 'fremmed' kultur. Ifølge Gullestad (2002) er mørk hudfarge, aksent, fremmedkulturelt navn og religiøs tilknytning utenfor den norske kirke sentrale tegn som er med på å kategorisere en person i Norge som 'innvandrer' (89). Ettersom Mo er mørk i huden og i tillegg bor på Stovner, et sted som er knyttet til innvandring i media, fungerer navnet som en bekreftelse for omgivelsene på at han er 'innvandrer'. Sitatet gir inntrykk av at Mo plages av å bli umiddelbart knyttet til islam og innvandring: Mo føler seg ikke 'fremmed' for det norske samfunnet, han føler seg norsk. Navneproblematikken er interessant å se i sammenheng med Gullestads teori om 'prototyper' (2002:89). Gullestad omtaler prototyper som typiske kjennetegn for en 'kategori', en gruppe mennesker ved visse kjennetegn. Begrepet omhandler stereotypiske tilknytninger til en gruppe mennesker med påfallende fellestrekk. Ifølge Gullestad er den prototypiske 'innvandrer' i Oslo ufaglært, muslim og pakistaner. En slik prototype kan være problematisk fordi den kategoriserer personer uten å ta hensyn til individers personlige identitet og faktiske egenskaper. Slik gjennomgår Mo en identitetsforhandling der omgivelsene oppfatter ham på en viss måte som ikke er forenlig med hvordan han anser seg selv (Kaya, 2014:148). Med en merkelapp som 'innvandrer' blir Mo umiddelbart en av 'de fremmede', hvilket blir som et hinder for at han skal få sin ønskede identitet bekreftet av andre (Gullestad, 2002:64).

I 2005 prøver Jamal seg på jobb som telefonselger i Norsk Gallup (Shakar, 2017:323). Han starter med godt mot, men blir etter kort tid kalt inn til sjefen for bedring. Sjefen foreslår da at han kan presentere seg selv med et annet navn, fordi noen synes det er enklere. Jamal velger å slutte framfor å måtte påta seg en falsk norsk identitet for å få et godt etos. Situasjonen sier noe om betydningen navn har for en persons oppfattelse av en annen. Forslaget om å presentere seg med et norsk navn, kan tolkes som at de potensielle kundene oftere åpner seg for norske samtalepartnere enn fremmedkulturelle. Ved å presentere seg med et navn som ikke er av norsk opprinnelse, representerer Jamal en fremmed kultur som gjør at han umiddelbart mister tillit og avvises. Ut fra sjefens forslag er det rimelig å anta at et innvandrerstempel har en negativ virkning på telefonsalget, hvilket igjen sier noe om de potensielle kundene og deres forhold til mennesker med kulturell tilhørighet annerledes enn deres egen.

Jamal presenterer seg selv nærmest som en motsetning av Mo (Shakar, 2017). Mens Mo ønsker avstand fra Stovner og plages av merkelappen 'innvandrer', er denne merkelappen en sentral del av Jamals kulturelle identitet. Prototypen Mo ikke vil forbindes med, har likhetstrekk med Jamal: han er ufaglært, mørk i huden og muslim. Jamal er stolt av det og uttrykker sterk tilhørighet til Stovner ved å presentere seg selv som muslim og innvandrer: «Svarting, muslim, fra Stovner, T.U.V., Tante Ulrikkes vei, du veit, representerer alltid» (Shakar, 2017:15). Merkelappen 'innvandrer' er en del av ham, det er viktig for Jamal å uttrykke at han er en av 'de andre'. Det er også derfor hiphop betyr så mye for ham, fordi han kjenner seg igjen i problemene artistene rapper om:

Jeg veit jeg ikke er neger fra Compton, men liksom, jeg er litt det også, skjønner du hva jeg mener? Du veit hvordan det er her på Stovner. Pakkiser, negere, degoser, chippere, jogurter, arabere, lankere, alt mulig. Liksom, vi er alle svartinger på en hvit land, skjønner du? (Shakar, 2017:17).

Ifølge Jamal har alle menneskene på Stovner kulturell tilhørighet utenfor Norge noe til felles; de er alle 'svartinger på en hvit land' (Shakar, 2017:17). De generaliseres til én gruppe mennesker som kategoriers som 'svartinger', altså reduseres fra individer til merkelappen 'innvandrere'. 'Svartingene' er 'de andre' og de blir aldri en del av 'de norske'. Jamal fortsetter: «Det er sånne ting, hiphop snakker om det er så bra. [...] Og dem snakker om sånn, vær stolt av hooden din, selv om andre folk snakker dritt» (Shakar, 2017:17). Jamals syn på det å være innvandrer på Stovner, er interessant å se i lys av Gullestads teori om likhetstenkning, hvor hun diskuterer hvordan «nasjonal tilhørighet baserer seg på at noen mennesker stemples som utenforstående» (Gullestad, 2002:80). På samme måte som i tilfellet

til Mo, skaper merkelappen 'innvandrere' også for Jamal et skille mellom 'norsk' og 'ikke norsk', hvor innvandrerne blir de som ikke hører til i det nasjonale fellesskapet. I motsetning til Mo som ønsker avstand fra merkelappen, er Jamal stolt av den fordi den sier mer om hva han går gjennom hvem han er. Jamal opplever en stolthet i å være en av 'de andre', fordi skillet mellom 'oss' og 'dem' sier mer om 'de norske' enn om innvandrerne. At han er en av 'de andre', innebærer at han utestenges fra samfunnet og opplever å bli behandlet annerledes fordi omgivelsene gjør antagelser basert på generalisering. Han opplever altså urettferdig behandling fordi han er annerledes enn majoriteten, men markerer at han hever seg over det ved å ta til seg merkelappen omgivelsene gir ham (Shakar, 2017). Jamals behov for å uttrykke tilhørighet til en etnisk minoritet og subkultur, er interessant å se i sammenheng med Schiefloes teori om behov for synlig identitetsmarkering (Schiefloe, 2003:181). Som nevnt under avsnittet om språk, markerer Jamal sin tilhørighet til Stovner ytterligere ved å snakke med en tydelig multietnolekt (Shakar, 2017).

Kultur møter

Kultur møter utgjør en stor del av identitetsproblematikken i *Tante Ulrikkes vei* (2017), ikke unaturlig ettersom identitet kan forstås som en dynamisk prosess som forhandles i møte med andre (Gullestad, 2002:64). Et kultur møte av stor betydning for Mo, er møtet med Maria (Shakar, 2017). Mo tilhører en innvandrerfamilie fra Stovner, er skoleflink og ambisiøs. Maria bor sammen med sin norske familie på Lofthus, studerer også på Blindern og er opptatt av åpenhet og toleranse for kulturelt mangfold. Forholdet mellom dem fungerer fint en stund, fordi de har felles interesser og flere like oppfatninger. At de har forskjellig bakgrunn og dermed svært forskjellige erfaringer, kveler derimot forholdet sakte men sikkert. Noen forskjeller er små: Første gang Mo er på besøk på Lofthus, skal han og Maria lage sandwicher. Idet han skal ta en bit av sin, utbryter hun: «Du kan ikke spise camembert med edamer!» (Shakar, 2017:242). Situasjonen er hverdagslig og alminnelig, men sier likevel noe om forskjellen på hjemmene Mo og Maria har vokst opp i. Mat sier noe om verdier, interesser, smak og økonomi, ulike elementer som er av betydning for kultur. Mo kjenner ikke til regelen om at man ikke spiser camembert med edamer, fordi begge ostene som er hverdagsmat for Maria, er helt nye for ham. Forskjellen mellom Mo og Marias kulturelle bakgrunn, forsterkes når Mo er på besøk hos Maria mens foreldrene hennes er der, mens Maria kun besøker Mo når foreldrene hans er bortreist og uvitende. Mo er i dette tilfellet en klassereisende som lever som en 'norsk' student med kjæreste, samtidig som han må forholde seg til et annet levesett i samvær med primærfamilien (Gullestad, 2002:74). Andre forskjeller

mellom Mo og Maria er større, slik som samfunnets oppfatning av dem. Denne forskjellen er ikke til å se bort ifra da Mo og Maria lander på Gardermoen etter å ha vært på ferie i Spania (Shakar, 2017:316-319). Uventet blir Mo tatt til siden av politiet og mistenkt for ulovlig innvandring. På et kontor tvinges han til å bevise at han er norsk:

Hvilken skole gikk jeg på som barn? Hva het statsministeren? Når ble Norge uavhengig fra Danmark? Jeg klarte ikke smile mer. [...] Da han ba meg gjengi andre linje i «Ja, vi elsker», bikka det helt over. Jeg slo ut med armene og ropte til han: «Hvem faen tror dere egentlig at jeg er a?!» (Shakar, 2017:319).

Mo påvirkes fysisk og psykisk av identitetsforhandlingene som aldri går helt hans vei. Han oppfattes ikke som norsk selv om han snakker språket flytende, studerer på universitetet i hovedstaden og har norsk kjæreste. Samfunnets oppfatning av ham kan sees i sammenheng med Gullestads (2002) teori om likhetstenkning og prototyper, og er uforenlig med hans selvoppfattede kulturelle identitet (80, 89). Teorien styrkes av at Maria, som har et etnisk norsk utseende, ikke gjennomgår samme identitetsproblematikk eller blir behandlet som en 'fremmed' (Gullestad, 2002:64).

I juni 2004 blir en ung jente, Farah, skutt av sin egen bror i Tante Ulrikkes vei (Shakar, 2017:259)⁴. Hun hadde brakt skam over familien ved å ha en voldelig kjæreste og sex før ekteskapet. Hendelsen okkuperer mediebildet over lengre tid og plager Mo i den grad at han blir fysisk uvel. Når Maria har innflytningsfest i sin nye leilighet på Bislett noen måneder senere, blir Mo spurt om han bor der Farah ble drept (Shakar, 2017:288). Samtalen går fra Farah til muslimer:

Tina lurte på om jeg kjente Farah. Jeg gjorde ikke det. Hun synes det var grotesk, det som skjedde med henne. Var jeg ikke enig? Jeg var det. Ada lurte på om jeg var muslim, jeg virka ikke helt som det. Ikke noe stygt ment, hun hadde ikke noe imot muslimer, men hun syntes hijaber og burkaer var veldig kvinneundertrykkende. (Shakar, 2017:288)

Spørsmålet om Farah kan være stilt både av nysgjerrighet og et forsøk på inkludering. Slik Shakar formidler hendelsen, virker det som at gruppen ikke mener noe vondt med samtalen, som videre handler om hijab, burka og en som hadde en lillebror som ble ranet av utlendinger året i forveien. Poenget er heller at samtalen faller dem naturlig inn; at de røper hvilken oppfatning de har av Mos kulturelle identitet ved å knytte ham til æresdrap, religiøse plagg og kriminalitet. Situasjonen er et kulturelt møte som sier mye om tilhørighet og den stigmatiserte

---

⁴ Drapet på Farah blir en omveltning for Mo (Shakar, 2017:276). Mens han siden barndommen har tatt avstand fra alt mediene skriver om 'den andre', sluker han alt han finner og berøres både fysisk og psykisk. Shakar problematiserer slik medievinklingen av 'den fremmede' gjennom handlingen, hvilket kunne vært interessant å sett i sammenheng med Appadurais teori om globalisering, forestillingsverdener og medielandskap (Appadurai, 1996).

merkelappen 'innvandrere'. Mo har beveget seg sosialt og fått en ny rolle som kjæreste og student. Klassereisen han ønsker seg er likevel ikke fullført, fordi han fortsatt mangler gruppetilhørighet og bekreftelse på oppfatning av egen kulturell identitet (Gullestad, 2002:74). Dessverre blir innflytningsfesten en bekreftelse på at gruppen ikke erkjenner Mos selvoppfattede kulturelle identitet: han er ikke en av dem, han er en av 'de andre'. Fordi Mo er mørk i huden, muslim og bor på Stovner, er de umiddelbare fellesnevnerne hendelser fra mediebildet eller personlige erfaringer med innvandrere. Gruppens erfaringer og tolkningsrammer er så annerledes enn Mo sine, at de på innflytningsfesten virker kulturelt uforenelige. Festen er et godt eksempel på identitetsforhandling, ved at Mo blir knyttet til kultur og hendelser han selv ikke kan eller vil identifisere seg med (Kaya, 2014:148).

Jamal berøres også av drapet på Farah, men ser hendelsen med andre tolkningsrammer enn Mo. Han framstår som sjokkert over at broren skjøyt sin egen søster, men uttrykker likevel en viss forståelse for motivet ettersom Farah ifølge ham oppførte seg som en 'kæbe', en hore (Shakar, 2017:270). Han understreker at det var for brutalt å ty til drap. Jamal sier at kjæresten til Farah var av dårlig karakter og snakket om henne som at hun var en hore, men at Farah samtidig burde visst bedre: «Hun visste hun dissa familien sin så jævlig heftig med han søpla der. Likevel hun gjorde det» (Shakar, 2017:271). Forståelsen for motivet sier noe om Jamals syn på familie, kjønnsroller og ære, som igjen er relevant for hans kulturelle identitet. Utfra Jamals tolkningsrammer blir Farah redusert til en som bevisst har ødelagt familiens ære, hvilket gir broren, som er henne overlegen, et motiv for gjerningen. Jamals reaksjoner på drapet på Farah er annerledes enn reaksjonene til Mo, fordi han har en annen kulturell identitet og ser hendelsen med andre tolkningsrammer basert på personlige erfaringer (Gullestad, 2002:73). De personlige erfaringene kommer tydeligere fram senere, etter at Jamal har sett på TV og fått med seg hvordan samfunnet utenfor Stovner har reagert på drapet:

«Åhh... Disse innvandrerne. De forstår ingenting. De synes de er helt greit med vold mot kvinner.» Nei ass, mann. Det er ikke sånn ass. Jeg sa dem tinga fordi jeg veit ting. Liksom, jeg veit ting om menna som kæzer damer. (Shakar, 2017:273)

Jamal viser til at han tidligere sa Farah fortjente litt juling fordi hun burde visst bedre. Han støtter ikke vold mot kvinner, men mener han har en annen forståelse av hendelsen fordi han har personlig erfaring med menn som slår kvinner. Jamal begrunner dette med å fortelle om faren sin som han omtaler som en 'tishar', en drittsekk. Faren angrep Jamals mor både verbalt og fysisk og ble til slutt sendt ut av Norge etter nabovarslinger. Siden da har moren stort sett ligget syk på sofaen. Jamal sammenligner Farah med moren sin: Farah fortjente litt juling fordi hun provoserte familien, mens moren til Jamal bare hadde vært god. Likevel viser

fremmede mennesker sympati for Farah etter at hun ble drept, mens Jamals mor ikke engang får full uføretrygd. Jamals fortid med faren er blitt en del av hans kulturelle identitet, ved at han beskriver seg selv som en som har det tøft, men som 'de norske' likevel ikke vil hjelpe (Shakar, 2017:284). Han opplever oppmerksomheten rundt Farah som en urettferdighet og gir i det andre lydopptaket sterkere uttrykk for frustrasjon enn sympati.

Religion og kulturell identitet

Jamal er muslim og opplever islam som en viktig del av sin kulturelle identitet (Shakar, 2017:206). I motsetning til de muslimske kompisene hans, får han ikke religiøs oppdragelse i hjemmet og praktiserer derfor religion i mindre grad. Han sliter med å be, fordi han ikke lærte det skikkelig av foreldrene sine som liten. Dette plager ham og han kvier seg i frykt for å gjøre feil foran andre muslimer. For lillebroren Suli er Jamal nærmest en forelder, hva angår ansvar og oppdragelse. Derfor tar han med seg Suli til moskeen på id al-fitr høsten 2003, hvilket resulterer i en positiv opplevelse for begge:

Suli likte det så mye. Sånn som når det kommer folk og sier til oss «id mubarak», liksom, folk vi ikke kjenner, han sier: «Hvorfor sa mannen det itl oss?» Jeg sier til han: «Du veit, det er sånn muslimer er, vi er alle bror, samma om vi ikke kjenner han.» Når vi kommer tilbake til Stovner, han bare ser en fra klassen sin, og liksom han roper: «Jeg var på moskeen, jeg var på moskeen, id mubarak!» (Shakar, 2017:207).

Besøket i moskeen hvor Jamal og Suli ble behandlet som muslimer, medlemmer av en religiøsgruppe hvor 'alle er brødre', fungerer som en identitetsbekreftelse for Jamal (Gullestad, 2002:64). Det er viktig for ham å bli oppfattet som muslim, hvilket han opplevde i moskeen. Identitet er derimot et dynamisk produkt som følge av en kontinuerlig konstruksjonsprosess, og den kulturelle tryggheten Jamal føler på etter moskeen blir utfordret videre i romanen (Kaya, 2014:148, Shakar, 2017). For Jamal som har vært opptatt av å markere sin kulturelle tilhørighet til vennegjengens subkultur, fører nemlig avgjørelsen om å slutte på videregående til identitetsproblematikk. Etter en stund trives ikke Jamal lenger på bilvaskeriet, ettersom kundene viser mangel på respekt (Shakar, 2017:297). Jamal opplever jobben som nedverdiggende og får dårlig selvbilde. I mellomtiden fullfører kompisene videregående og flere hengir seg i større grad til islam. Særlig bestekompisen Rash gjennomgår en klassereise ved å praktisere islam, følge et nytt handlingsmønster og utvikle et nytt selvbilde (Gullestad, 2002:75). Flere ganger uttrykker Jamal et problematisk forhold til Rash, fordi forskjellene mellom dem vokser seg større:

[...] jeg veit ikke ass, han er kompisen min alltid ass, men henge med han nå er pes liksom. Han skal bæde meg fordi jeg ikke har vært på moskeen flere ganger, eller han skal snakke om at jeg må bli bedre muslim, liksom, det blir bare diskusjon og krancling (Shakar, 2017:338).

Mens Rash føler seg trygg på sin tilhørighet i moskeen, gjennomgår Jamal en identitetsforhandling: han får ikke lenger bekreftet sin kulturelle identitet som muslim hos Rash, og opplever dermed uoverensstemmelse mellom kameratens oppfattelse av ham og hans egne oppfattelse av seg selv (Kaya, 2014:148). Jamals kulturelle identitet trues av mangel på bekreftelse og en plutselig mangel på tilhørighet (Gullestad, 2002:75). Ikke bare fordi Rash kritiserer Jamals handlingsmønster som muslim, men fordi klasereisen til Rash bidrar til brudd i det sosiale miljøet kameratgjengen har hatt gjennom oppveksten (Shakar, 2017). Senere får Jamal og familien såpass store økonomiske problemer, at Jamal lytter til Rash og tyr til moskeen for hjelp. Dette blir Jamals redning: moskeen skal sikre ham og familien økonomisk, dersom han hjelper til i moskeen og tar opp fag på Bjørknes (Shakar, 2017:347). Jamals framtidsutsikter blir straks lysere når han får inngang til den islamske kulturen. Han er stolt over tilhørigheten han begynner å føle på, utvikler et nytt selvilde og begynner smått å endre på handlingsmønstre som har vært rutine for ham gjennom flere år. Dessverre rakner Jamals nye hverdag brått når VG avslører en stor ekstremistkonferanse på Stovner (Shakar, 2017:387). Majoriteten hagler mot ekstremisme i media og Jamal havner på forsiden av avisen med langefingeren mot kamera. Moskeen kan ikke lenger bistå Jamal med økonomiske midler og Rash ser ned på Jamals oppførsel. Jamal har arbeidet i moskeen for å være en god muslim og med skole for å få tilgang til et nytt miljø, men så kollapser alt:

Helt ærlig, jeg orker ikke mere, skjønner du? Jeg orker ikke mere gå på moskeen, jeg orker ikke mere prøve å gå på skole, liksom, jeg orker ikke prøve mere, skjønner du? Jeg orker det ikke. Og nå, jeg kommer hvertfall ikke til å gå der. Rash og jeg, vi er ikke kompisere mere. (Shakar, 2017:403)

Jamal har vokst opp annerledes enn guttene i vennegjengen, fordi han mangler samhold og religiøs oppdragelse i hjemmet. Han er muslim, men samtidig tiltrukket av den 'norske' kulturens levesett. I ungdomsårene har han funnet sin trygghet i vennegjengen, hvor han uproblematisk har kunnet være muslim og samtidig følge vestlige handlingsmønstre. Identitetsforhandlingene blir dermed problematiske når han ufrivillig vokser ut av subkulturen han har vært en del av, og fanges i gapet mellom to kulturer han ikke opplever endelig bekreftelse på tilhørighet til.

Konklusjon

I denne oppgaven har jeg tatt sikte på å besvare hvordan Shakar problematiserer kulturell identitet og kulturmøter gjennom framstillingen av hovedkarakterene i *Tante Ulrikkes vei* og deres hverdag. Strukturen har vist seg å være av stor betydning, ettersom de personlige fortellingene til Mo og Jamal får en spesiell legitimitet ved at karakterene har betrodd seg til

en forsker gjennom e-post og lydopptak. Inntrykket av at det fiktive universet er ekte, styrkes når karakterene tar stilling til faktiske hendelser fra den virkelige verden, i tillegg til at alle innsendinger er markert med dato. Gjennom språkforskjeller framstiller Shakar karakterene som representanter for ulike sosiale miljøer. Mo og Jamal har lite til felles hva angår personlighet, handlingsmønstre og interesser. Likevel kategoriserer omgivelsene dem som like, ved å redusere begge til 'en av de andre' i forhold til det nasjonale fellesskapet. Ifølge Gullestad (2002) vil refleksjon og drøfting over hva som definerer 'det norske' være nødvendig for å utvide den norske identiteten til å være både lik og forskjellig (65). Kategoriseringen skyldes at de er mørke i huden, har utenlandsfødte foreldre, tilknytning til islam og fremmedkulturelle navn. Forskjellene mellom dem derimot, tillater Shakar å vise mangfold i en generalisert minoritet, i tillegg til å problematisere kulturell identitet og kultur møter for karakterer med ulike utgangspunkter. Mo har gode forutsetninger for å gjennomføre den klassereisen han ønsker seg. Likevel får han aldri bekreftet sin identitet som 'norsk', og forblir heller et prakteksemplar på integrering. Jamal har i begynnelsen av romanen en tilhørighet han er stolt av, men står avslutningsvis igjen med flere utfordringer foran seg fordi han ufrivillig vokser ut av det kulturelle miljøet hvor det var sosialt akseptabelt å være muslim og samtidig ha et flerkulturelt levesett.

I et samfunn hvor en voksende del av befolkningen er innvandrere eller tilhører familier som har innvandret, gjør Shakar en viktig jobb i å kaste lys på minoritetens opplevelse av nasjonalfellesskapets ekskludering. Ekskluderingen er ikke nødvendigvis bevisst, hvilket øker viktigheten av *Tante Ulrikkes vei* idet den avdekker forhold sett fra et annet perspektiv enn nyhetsbildet. Forholdene er fiktive, men bærer preg fra Shakars personlige erfaring med å vokse opp som en del av minoriteten i et land hvor majoriteten anser seg selv som kulturelt overlegene (NTB, 2018). Dette gir som nevnt romanen en viss legitimitet og gjør det sannsynlig at deler av virkeligheten gjenspeiles i identitetsproblematikken og kultur møtene Mo og Jamal gjennomgår.

Referanser

Aaslestad, P. (1999). *Nattarologi - En innføring i anvendt fortellerteori*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlagntb

Appadurai, A. (1996). «Disjuncture and Difference in the Global Cultural Economy» fra *Modernity at Large. Cultural Dimensions of Globalization*. Minneapolis: University of Minnesota Press

Gullestad, M. (2002). *Det norske sett med nye øyne*. Oslo: Universitetsforlaget.

Hellevik, O. & Hellevik, T. (2017). Utviklingen i synet på innvandrere og innvandring i Norge. *Idunn*, 58 (3), 250-283). DOI: <http://dx.doi.org/10.18261/issn.1504-291X-2017-03-01>

Kaya, S. M. (2014). *Sosiologisk tidsskrift*, 22 (2), 146-177.

Lundgaard, H. & Stenersen, T. (2018). Zeshan Shakar: – Jeg har vært på besøk vest for Frogner tre ganger etter 35 år i Oslo. *Aftenposten*. Hentet fra <https://www.aftenposten.no/amagasinet/i/OnJP73/Zeshan-Shakar--Jeg-har-vart-pa-besok-vest-for-Frogner-tre-ganger-etter-35-ar-i-Oslo>

NTB. (2018, 30. mai). Studie: Nordmenn mener norsk kultur er bedre enn andres. *NRK*. Hentet fra https://www.nrk.no/norge/studie_-nordmenn-mener-norsk-kultur-er-bedre-enn-andres-1.14060923

Said, E. (1994). *Orientalisme. Vestlige oppfatninger av Orienten* [1978] (oversatt av Anne Aabakken). Oslo: J. W. Cappelens Forlag AS

Shakar, Z. (2017). *Tante Ulrikkes vei*. Oslo: Gyldendal.

Statistisk sentralbyrå. (2019a, 22. februar). Befolkning. Hentet fra <https://www.ssb.no/folkemengde>

Statistisk sentralbyrå. (2019b, 5. mars). Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre. Hentet fra <https://www.ssb.no/innvbef>

